

Poreklo misli o miru.

Napisaó nadržabin **Dr. Simon Guttmann**, Sombor.

U kulturnoj istoriji čovečanstva jedva, da ćemo naći takav problem, koji bi zauzimaó toli važno mesto, kao misao o miru. Pitanje rata i mira od najstarijih vremena zanima misaono ljudstvo

Sa filozofskog, političkog i ne u poslednjem redu, sa etičkog gledišta pokušavalo se prilaziti ovom pitanju. Suština pitanja pak ovako glasi: Šta je rat? Je li rat organski sastojak ljudskog života, ili je moguće i takvo stanje čovečanstva, u kom bi mogućnost ratovanja bila posve isključena. Prirodno je, da se na ovo pitanje dobilo dva odgovora, i to: da i ne.

Ovim se redovima hoće samo to utvrditi, šta odgovara na ovo pitanje jevrejski moralni pogled na svet? Da se utvrdi ovaj odgovor, važno je sa više gledišta. Važno je u prvom redu sa gledišta objektivne pravde. Ne sme se zaboraviti, da je podeljena literatura, koja se amo odnosi. Uznošenje rata čitalo se i u Bibliji, a apostoli mira takođe su u Bibliji našli opravdanje svoga stanovišta.

Ali je nama važna misao mira i zato, što danas jedva da ima problema, koji bi toliko zanimao opće interesovanje, kao baš onaj pokret, koji se među narodima sveta trudi oko mogućnosti bezratnog, mirnog života u zajednici. A kad se ovaj pokret u ovom staranju za ostvarenjem misli o miru poziva sem političkih i privrednih razloga, još i na kulturu i moral, onda je za nas i sa kulturnog gledišta važno utvrditi, kako je pošla putem istorije sveta misao, koja je do danas postala tako moćan pokret.

U širem smislu pokret o miru počinje centralizacijom interesa, podelom i decentralizacijom rada. Međutim, kao etički postulat, mir počinje mnogo pre. Kao izjava moralnog zahteva misao o miru starija je od civilizacije, a istodobna je sa početcima duhovne kulture. Misao o miru javlja se posvud već u mračnom Starom Veku u onom trenutku, kad je čovek došao do saznanja, da on ima budućnosti na ovoj zemlji, i da čitavo čovečanstvo čini jednu veliku celinu. Drugim rečima: saznanje o svojoj rasi i vera u budućnost čine preduslove misli o miru.

Pa kako čoveka najpre Biblija prikazuje kao stvorenje jednoga Boga, i kako najpre Biblija objavljuje misao o Mesiji kao budućem cilju čovečanstva: to možemo reći, da su kako saznanje

o jedinstvu čovečanstva i o veri u budućnost, tako i biblijska moralna učenja bili tvorci i misli o miru. Redovi što dolaze hoće da nam prikažu ovu istinu na osnovu biblijskih priča i zakona, kao i na osnovu literarnih učenja posle Biblije.

I. Misao o miru u Bibliji.

Biblija se sastoji iz dvadesetčetiri knjige; i ma kako da je promenljiva sadržina knjiga, jedno je izvesno, a to je, da Biblija služi jednom istom cilju: duhu mira. Ovu tvrdnju potkrepljuje i jedna izjava Biblije, kada biblijski mudri kralj o božjem hohma-u, o božjoj mudrosti, ovako govori: «njegovi putevi su putevi ljubavi, a sve njegove staze: mir». (Priče Salam. 3, 17.)

Ali mnogo jasnije se ogleda shvatanje jevrejskog naroda o Bibliji u onoj izreci starih, koja ovako karakteriše duh Biblije: Sve što god je napisano u Bibliji, napisano je u cilju mira. Čak i onda, kad Biblija o ratu govori, ona želi da posluži miru. (Midr. Tanh. ed Buber Cav 8.)

Ova izreka starih sadrži u sebi misao, da knjige Biblije, i ako su dela raznih pisaca, i ako su književni proizvodi raznih vremena, te im se sadržaj tako reći u svakoj pojedinoj knjizi menja, ipak služe jedinstvenom cilju: miru. Ovom izjavom stari tumači spisa i nehotice su oprovrgli svako eventualno shvatanje, po kom je pisce pojedinih knjiga Biblije tobože borbeni duh rukovodio.

A o jednom hrišćanskom prevodiocu Biblije iz IV. veka istorija nam faktično priča, da nije preveo čitavu Bibliju, jer nije hteo dati u ruke svome narodu divljih naravi takvu knjigu, o kojoj je držao, da će iskoreniti borbeni duh iz njegove duše. Iz tog razloga naročito nije preveo Knjigu Careva. Međutim fakt je, da Biblija i svojim ratnim pričama služi misli o miru. I zar bi biblijske povesti dražile duhove na ratobornost? Baš naprotiv! Mahom je izvesno, da nema te narodne istorije, koja bi tako jasno ocrtavala štetnost ratobornog mišljenja, kao Biblija.

Ne samo unutrašnji ratovi, nego i spoljašnji bojevi nisu izneti u takvom duhu, iz kog bi poticala ratobornost i krvavi radosni poklici pobednika. Uostalom, Izrael je, sem ratova oko zauzeća domovine, jedva imao drugih bojeva, van onih za odbranu, kad bi ga susedni narodi napali. Po pričanju Biblije Bog je samo zato dozvolio da budu napadnuti, jer su «sinovi Izraela zlo delali u očima Večnoga». I sa ovog gledišta odveć je verovatno, da biblijske ratoborne priče neće izazivati borbenost u duhovima.

Takozvani «sveti rat» biblijska frazeologija ne poznaje. Čak i borbe oko zauzeća domovine docnija književnost naziva מלחמת צרה «rat po nuždi». Izvesno je, da je nekad postojala starohebrejska kronika, u kojoj su bili zabeleženi «ratovi Večnoga» (Mojs. IV. 21, 14.), a koja je, sudeći po nekim znacima, bila do izvesne mere ratoborna. Međutim, ništa bolje ne dokazuje miro-

ljubivo mišljenje jevrejskog genija od one okolnosti, što Kronika nije uzeta u Kanon, nije primljena u svetu književnost. Ono, što je uzeto u Bibliju, a osobito način, kako je u Bibliju uneto gradivo obrađeno, očevidno služi jedino samo tom cilju, koji su još stari zapazili, a to je: miru.

Istorija Biblije, kao istorija naroda Izraela, počinje upravo sa Abrahamom. Međutim Biblija svoju istoriju ne počinje sa Abrahamom, nego sa Adamom, prvim čovekom. Očevidni je cilj tome, da Biblija hoće Abrahamu nasuprot da stavi čoveku pre Abrahamu.

Između prvih ljudi tip je Kain. Čovek pre Abrahamu još ne beše shvatio veliku misao Biblije, da je Bog stvorio čoveka po svom «obrazu i podobiju».

Ovu je reč najpre Abraham razumeo. Ona je glasila ovako: «Da ne bude zavade između mene i tebe, između mojih pastira i tvojih pastira, jer mi smo braća». Ovo je prvo pozitivno učenje biblijske istorije. Ovo u praksi znači misao, koju Biblija na svojoj prvoj strani kao načelo, kao ideju objavljuje, t. j. da je Bog stvorio čoveka po svome obličju. Međutim ovu divnu izjavu mogao je učiniti samo onaj muž, koji pronašao beše sponu, koja je ljude međusobno tesno, organski, u ljubavi spajala. Abraham je ovu sponu našao u Bogu i to u Jednom Bogu. Abraham oseća istinu, da je: samo jedan Bog! Posve je naravno, da je našao i kategorički imperativ ove istine: «Da ne bude zavade između mene i tebe, jer smo braća». (Mojs. I. 13. 8.)

Tako nam Biblija u istorijskom obliku, odmah na prvoj strani istorije Izraela, iznosi najmarkantnije crte ovog muža: miroljubivost, na čijem shvatanju života izgrađen je etički život Izraela. Ovo shvatanje života postalo je misao-vodilja u socialnim zakonima Biblije i u besedama proroka.

Sa Abrahamom pred nama se javljaju osnove novog društvenog svetskog poretka: svetski poredak mira. Lepotu i moralnost ovog novog svetskog poretka objavljuje Biblija u onim pričama i povestima, koje govore o potomcima Abrahamu, o narodu Izraela. Ovo Abrahamovo mišljenje provlači se kroz čitavu istoriju Izraela.

Kain i Abel dvobojem rešavaju svoju nesuglasicu, koja se svršava bratoubistvom. U porodici Abrahamu sve se čini, da bi se izbeglo ubistvo. Dokle se n. p. u junačkim legendama poganskih naroda ljubavne utakmice svagda svršavaju krvoprolicem, (Nibelunzi), dotle se u istoriji biblijskih junaka javlja mati, pa ovako rešava nesuglasicu: «odlazi, dok se ne utoli srčba tvoga brata: zašto da vas obadvojicu ugrabi od mene smrt u jedan dan?» (Mojs. I. 27. 43.) Nesuglasica pak između Jakova i Ezava faktično se završila izmirenjem. (Mojs. I. 33. 4.) Etika Biblije ne dozvoljava prolivanje bratske krvi.

Među Jakovljevim sinovima zavist narušava mir (Mojs. I. 37. 4.). Braća već htedoše ubiti Josifa, kada najstariji ovim rečima otkloni bratoubistvo: «šta nam vredi da ubijemo brata i skrijemo

krv njegovu? Hajde da ga prodamo Izmaelincima, našu pak ruku ne dižimo nanj', jer je on naš brat, naše meso». (Mojs. I. 37, 27.) Iz ovih reči izbija užasavanje od krvoprolića. I braća i u trenutku osvetnog slepila pomišljaju na užas krvoprolića. Prema tome Biblija pretcima naroda Izraela ne uznosi borbenost kao vrlinu za podražavanje, nego naprotiv užasavanje od krvoprolića. Istina, i u njihovu životu ima trenutaka, kad se moraju latiti oružja. Abraham je trgao mač za svog mladeg brata (Mojs. I. 14.). Dva sina Jakovljeva, zbog svoje sestre Dine, zaratuju sa čitavim jednim gradom (Mojs. I. 34.); ali Biblija ne plete vence oko glava junaka, nego ističe borbu kao krajnje sredstvo, koje se nije moglo izbeći. U narodnoj istoriji Izraela izražena je ona ista misao, kao i u pričama o pretcima.

Narod Izraela iz egipatskog ropstva seli se natrag u domovinu svojih praotaca: u zemlju Kanaan. Biblija zabranjuje narodu Izraela, da napada zemlju onih naroda, kroz koju je na svom putu prolazio. Ova zabrana nalazi svog tumačenja samo u misli, da je Bog svakom narodu dao svoju vlastitu baštinu (Mojs. IV. 20. 14—21, 21, 21—22. Mojs. V. 2, 5, 9, 19, 27.). I Bogom određene međe Izrael ne sme pomerati. Narod Izraela sme zauzeti samo zemlju praotaca. U tom ratu Bog će im pomoći, jer samo takav rat smatra Biblija dozvoljenim, pošto se on po nuždi vodi. Pravo na ovaj rat i uspeh daje jedino taj uslov, što će sinovi Izraela živeti tamo u sopstvenoj domovini, u osveštanju zemlji praotaca, u osveštanom duhu praotaca, dakle po zakonima Boga (Mojs. V. 11, 22—23. Jos. 23. 11—13. Sudije 2. 13—14.).

Vladavinu prva dva kralja Izraela još većinom karakteriše ratovanje. Saul prvi kralj Izraela, smatra za svoju prvu dužnost, da se obračuna sa drevnim neprijateljima Izraela. Njegovu vladavinu čine znamenitom ratovi vođeni protiv Filisteja i Amonitana, a naročito protiv Amalečana. Borbenost narodnog karaktera odaje bojna pesma, kojom su dočekivani iz rata povraćeni junaci: «Saul je pobio njegove tisuće, a David njegovih deset tisuća». (Sam. I. 18. 7.)

David, drugi kralj Izraela, diže se pomoću svojih ratničkih vrlina od pastira na presto. I on je trebao da upotrebi najveće vreme svoje vladalačke delatnosti na vodenje ratova. Ali mu je ratna sreća bila toliko naklonjena, da je potpun mir obezbedio svojoj državi. Lični karakter Davidov Biblija nam iznosi sa svim njegovim manama i vrlinama. Iako je najveći deo svog života proveo posred spoljašnjih i unutrašnjih ratova, miroljubivost njegove duše odaje okolnost, da nije ubio Saula, koji ga je gonio, pozivajući se na staru poslovicu: «zlo od zlih potiče». (Sam. I. 24. 14.) Prava biblijska misao očituje se i u onom njegovom postupku, po kom zato nije podigao svetište, jer su njegove ruke uprljane krvlju (Kron. I. 22. 7.). Ova misao Biblije mahom je u opreci sa postupkom kraljeva Staroga Veka, koji su u znak zahvalnosti zbog pobede nad svojim neprijateljima gradili sveti-

lišta u slavu svojih idola. Suprotno tome Biblija objavljuje misao, da ne dižeš željezo na onaj oltar, koji podižeš u slavu Večnoga! (Mojs. II. 20. 25.) Ovo načelo pobeđuje i onda, kad Izrael ratuje zbog zauzeća domovine. Ni u porednom zanosu Biblija ne zaboravlja, da je rat u svom krajnjem rezultatu ipak samo pustošenje; da rat, iako se po nuždi vodi, nije Bogu povoljno delo; jer ko god je potrzao mač, ko god je proliwao krv, taj ne može podizati hramova u njegovu slavu... Zato hram nije podigao David, nego Salamon.

Vladalačku vrlinu kralja Salamona vidi Biblija u tome, što ne žudi za ratnom slavom, ne sanja o pobjedi svojih neprijatelja, nego mu je najtoplija želja u tome, da bude pravedan kralj svome narodu (Kralj. I, 3. 11.).

Nenadmašna, klasične lepote je ona molitva, kojom po Bibliji kralj Salamon posvećuje hram. U molitvi kralja Salamona očituje se u prvom redu jasno univerzalno versko shvaćanje o Bogu: «Pa i stranac, koji nije iz tvog naroda, iz Izraela, ako dode iz daleke zemlje radi Tvog imena..., poslušaj ga..., učini sve onako, kako ti bude govorio». (Kralj. I. 8. 41—43.) Ovo mišljenje je preteča onoj proročkoj izjavi, koju je jedan prorok u Babilonu objavio: «jer će se moj dom nazvati dom molitve za sve narode». (Jes. 56. 7.)

Naročitu pažnju zasluđu način, kojim ova molitva pominje rat: «Čim tvoj narod pođe u rat protiv svog neprijatelja... i kad se pomole Večnome..., onda uslišaj na nebu njihovu molitvu... i učini im po njihovoj zaslugi». (Jes. 56, 44—45.) Ovde dolazi do izraza misao, da je rat sredsvo, kojim Bog deli pravdu i kazni grešan narod. Ova se misao kao vladajuća ideja provlači kroz čitavu Bibliju.

Tek što je umro kralj Salamon, u državi nastane rasep i, počev od tog vremena, Palestina se sastojala iz dva dela. Žalosno i bolno je ono, što nam Biblija iz ovog vremena iznosi o životu ove dve države. Biblija otvoreno piše žalosnu istoriju potonjeg doba ove dve države. Biblija otvoreno piše žalosnu istoriju potonjeg doba ove dvojne države. Slom se nezadržljivo pribliđu. Ali, paralelno sa postupnim propadanjem države, razvija se nova žudnja u duši narodnih prvaka, u duši proroka, za novim, boljim poretkom sveta. Iz ruševina države Izraela izgrađen je idealan moralni poredak sveta, čije osnove nalazimo u legendarnom životu praotaca Izraela i u besmrtnom učenju i zakonima prvog velikog učitelja Izraela.

Duh mira u zakonima Biblije.

Zakoni u prvih pet knjiga Biblije napisani su u Tori. Ovi zakoni su, ne uzev u obzir bogoslužbene i higijenske zakone, sve sami društveni, pravni i privredni zakoni, koji postavljaju uredenje društvenog i državnog života na osnovu opće ljubavi ka

bližnjemu. Ima u Tori zakona, koje Biblija nalaže još pre njihova očitovanja. Među ovima po vremenu na prvom mestu stoji zabrana krvoprolića (Mojs. I. 9. 6.).

Između deset zapovesti zabrana krvoprolića je šesta i glasi: «Ne ubij!»

U poglavlju neposredno iza priče o očitovanju nalazimo zakon, u kom Biblija zabranjuje građenje oltara od tesanog kamena, obrazlažući tu zabranu ovako: «jer ako si tvoj mač podigao nanj', time si ga obesvetio». (Mojs. II. 20. 22.)

Pravni, moralni i društveni zakoni Tore svedoče o tome, da je veru Biblije proželo načelo čovečnosti i ljubavi. Kao ovi, tako i zakoni o svetosti, govore o dobročinstvu, općim moralnim pravilima i o uzdržavanju od neznabožackih obreda. Uopće se može reći, da se zakoni Biblije većinom staraju o zaštiti slabih:

«Ne budi osvetoljubiv i ne vodi srdžbu na sinove naroda tvoga, nego ljubi bližnjega kao sebe samoga». (Mojs. III. 19 18.)

«Ako kod tebe stanuje stranac u vašoj državi, ne uznemirujte ga. Kao pravi domorodac neka vam bude i stranac, koji stanuje među vama. Ljubi i njega kao sebe samog, jer ste stranci bili u državi Egipta. Ja sam Večni, vaš Bog». (Mojs. III. 19. 33—34.)

Znatni su i vrede pomena još i privredni zakoni Biblije iz III. knjige Mojsija. Načelo, što ga Biblija objavljuje, u tom je, da se ni nekretnina, ni ličnost ne može prodati na večito. Biblija obrazlaže ovo svoje naređenje i to u pogledu nekretnina ovom izjavom: «Zemlja neka se ne prodaje na večito, jer je zemlja moja, a vi ste došljaci i zakupnici moji». (Mojs. III. 25. 23.) Zabranu trgovine za ljudima pak ova misao obrazlaže: «Jer su sinovi Izraela moje sluge; oni su moje sluge, koje sam izveo iz zemlje Egipta». (Mojs. III. 25. 55.)

Jasno je, da Biblija ovim naređenjem želi održati društvenu ravnotežu i sprečiti mogućnost osiromašenja kao polazišta klasne borbe.

Prvi zakon Biblije zabranio je krvoproliće. Na istoku Starog Veka, gde je krvoproliće običajnim pravom upravo osveštano, trebalo se pobrinuti o prestanku osveštanog krvoprolića. U tom cilju Biblija naređuje osnivanje «pripežišta». Ovde je našao utočišta svaki onaj, «koji je iz pometnje ubio nekog». (Mojs. IV. 35. 11, II. 21. 13, V. 19. 4.)

Sprečavanjem krvoprolića motiviše Biblija i ono svoje naređenje, kojim zahteva, da se krov kuće snabde drvenom ogradom, «da ne bi krvni greh donelo na te, ako bi neko pao s njega». (Mojs. V. 22. 8.) Uopće kroz čitav svet misli Biblije provlači se uvažavanje i poštovanje ljudskog života. Ova se misao ispoljava i u onom zakonu Biblije, koji sadrže naređenja o nađenom lešu.

«Ako se nade leš na zemlji... a ne zna se, ko ga je ubio... sve starešine onog grada, koji su najbliži lešu, neka operu svoje ruke... i reknu: Naše ruke nisu prolife ovu krv i naše oči nisu

je videle. Daj oproštaj tvome narodu... Tako se dobija oproštaj za krv». (Mojs. V. 21. 7—8.)

Ali pri svem tom, što Biblija zabranjuje krvoproliće, ona vodi računa i o stvarnosti. A stvarnost je u tome, da narodi još uvek ratom rešavaju međusobne nesuglasice. Zato se bar pobrinula o tom, da ratovi izgube onaj bezdušni i pustošni karakter, koji ih je dosad obeležavao

Donela je zakon o vođenju rata, sastavivši čitav jedan mali ratni kodeks, čije su glavnije tačke ove:

Sveštenik će pozvati sve one, koji su novu kuću sagradili, nov vinograd zasadili, verenicu verili, da idu doma, kako ne bi poginuli u ratu, pa da drugi posedne njihovu novu svojinu, da drugi uzme njihovu ženu.

Kad se približuješ gradu, da se boriš protiv njega, pozovi ga najpre na mir, i tek onda otpočni borbu, ako ne prihvati ponuđeni mir.

Ako jurišaš na grad, da bi ga osvojio, ne pustoši drveće, što je okolo njega.

Ako u ratu zarobiš ženu, ne prilazi joj za mesec dana. (Mojs. V. 21. 10—13.)

Ovde se može pomenuti i onaj zakon koji vodi brigu o čistoti života u taboru. (Mojs. V. 23. 10.)

Pomenuti nam valja još jedan zakon, koju, na svu priliku, takođe smera sprečavanje rata. Ovaj zakon zabranjuje kralju, da drži mnoge konje. (Mojs. V. 17. 16.) Iako ovaj zakon nije motivisan u Bibliji, razlog mu ne može biti drugi, do li taj, da se kraj uzdrži od ratovanja. (Vidi komentar Nahmanidesa uz Toru).

Misaoni svet, koji izvire iz zakona i povesti Biblije, činio je duhovno blago starog Izraela. Da se ovaj svet misli sačuva i održi, šta više i dalje razvije, nastojavali su proroci posle Mojsija.

Mir u proroka.

Želimo li razumeti odnos između Tore i proročkih knjiga, onda treba imati pred očima ovu izjavu Renana: «Prvo doba detinjstva Izraela puno je proročkih obećanja, čiji smisao možemo samo povešću docnijih vremena objasniti».

Međutim ovu istinu možemo i drukčije izreći, kao što je to i sam Renan učinio na drugom mestu svog velikog dela: Žile proroštva sisaju svoj životni sok iz starih ideala patriarhalnog života. A to znači, da je staro patriarhalno doba Izraela, kao i društveni sistem zakona, istom uvod u klasično iskazane misli velikih proroka. Pribeleške o patrijarsima i prve, početne, čudesne priče naroda Izraela umanjeni su obrasci onog velike koncepcije istorijskog shvatanja sveta, za čije je ostvarenje docnije pozvat bio narod Izraela, ili: praotačka povest i društveni, a naročito etički zakoni već naslućuju i obeležavaju pravac, kojim će gresti docnija vremena.

Proroci i nisu hteli drugo, da li to, da stare moralne misli na jeziku svoga doba doblize duhu vremena; nisu hteli drugo, do li to, da moralni život praotaca i Mojsijeve zakone učvrste i dalje razvijaju.

Povesti pričaju o tome, kakvi su bili pretci. A zakoni propisuju, kakvi treba da budu potomci. Proroci pak objavljuju, kakav će biti život potomaka, ako se ugledaju na primer povesti i vladaju po propisima zakona. Isto tako, kao u Tori i pojedinim istorijskim knjigama Biblije, i u besedama proroka je mir najglavnija sreća života. Ali, dokle Tora, uz svoje miroljubivo mišljenje i kraj sveg staranja o miru, prema datom istorijskom položaju i ratne pobeđe u izgled stavlja, dotle proroci vide pobeđu u triumfu duha Božjeg. U prošlosti je samo pomoću rata pobeđivala volja Božja, ali će u budućnosti misao pobeđivati. Ono dakle, što iz učenja Tore tek naslućujemo, to proroci jasno iskazuju, t. j. da će doći vreme, kada će mač i rat biti sasvim isključeni iz života naroda. U besedama proroka već nalazimo pojam o «večnom miru», שלום אין קץ, «beskrajnom miru». (Jes. 9. 16.)

I kao što u pričama o Abrahamu miroljubivost stoji u najtešnjoj vezi sa poznavanjem jednoga Boga, isto tako i u besedama proroka misao o Bogu doblizuje naroda jedne drugima toliko, da će najzad prestati ratovi.

Najklasičniji izražaj ove misli nalazimo u besedama proroka Jesaje i Mihe: «I na kraju vremena čvrsto će stojati vrh doma Večnoga na čelu vrhova i uzdići će se na brežuljcima, te će povrveti k njemu svi narodi. Mnogi narod će ići i govoriti: Hodite, popnimo se na vrh Večnoga, domu Boga Jakovlja, da bi nas naučio putevima, te da hodimo njegovim stazama! Jer iz Ciona potiče nauk, a iz Jerusalema slovo Večnoga. On će nekad suditi među narodima i odlučivati nad mnogim narodom. I onda će izlomiti svoje mačeve u motike i svoja koplja u britve, neće narod na narod podizati mač, niti će se više učiti ratu». (Jes. 2. 2—4). Ova ista beseda ponavlja se i kod proroka Mihe, dopunjena ovim dvema rečenicama: Pa će sedeti svaki pod svojom lozom i smokvom, i niko se neće plašiti, jer je Večni, Gospod vojske rekao. Ali će ići svi narodi, svaki u ime svoga Boga, a mi ćemo doveka ići u ime našega Boga. (Mih. 4. 1—5.)

Još jedan primer iz one besede, u kojoj prorok označuje mesijaskog kralja:

«Pravedno sudi siromasima i podjednako odlučuje za državi pokorne, šiba državu prutom svojih usta, a dahom svojih usana ubija zlo».

«Neka pravda bude pojas njegova struka, a vernost poveza njegova bedra. I stanovaće vuk sa jagnjetom, leopard će leškarniti sa kozličem, tele sa lavičom i govčetom zajedno i malo dete će ih voditi... Neće škoditi i pustošiti sve na mom svetom brdu,

jer će se zemlja ispuniti poznavanjem Večnoga, kao što vode pokrivaju more. (Jes. 11. 4—9.)

Duh mira u pesništvu Biblije.

Misaoni svet jednog naroda, odnosno jedne književnosti, ogleda se ponajpre u njihovu pesništvu. U pesništvu Biblije nalazimo i mnogo ratnog elementa. Naročito u onom starijem datuma. Ali što su pesme iz docnijeg vremena, tim više gube ratno obeležje.

I u samoj Tori ima pesničkih delova, takvi su: Triumfalna pesma Mojsija, blagoslov Mojsija, oprostajna pesma Mojsija, blagoslov Jakova, pohvalna pesma Bileama. Iz ovih pesama može se uopće utvrditi, da sadrže ratnu ekspoziciju i imaju obeležje junačkog epa. To isto se može reći i o najstarijem delu biblijskog pesništva: o pesmi Debore.

Između pesničkih knjiga Biblije u prvom redu treba pomenuti knjigu Psalmova. U pozadini pojedinih psalmova valja tražiti istorijske momente iz života pesnika — većinom Davida — ili naroda Izraela. Među njima mnogo je ratnih molitava. Ali se i u ovim molitvama uvek povraća misao, da se pesnik ne uzda u sebe, već želi ići putevima Boga.

«Ako se utabori protiv mene tabor, moje srce se ne plaši od rata protiv mene, kraj sveg tog ja se uzdam» (27.). Vidi još: 31, 35, 52, 54, 58, 59, 108, 110, 118, 137, 144 i 147. psalam.

Ima mnogo psalmova, u kojima se uznosi mir kao najveće dobro. «Ljubav i vernost su se našli, pravde i mir su se poljubili». (85.) «Neka bude mir u tvom opkopu i sreća u tvojoj palati». (122.) Vidi još 125. i 147. psalam. Sreću pojedinačnog života u mirnom porodičnom životu opeva 128. psalam.

Pomenućemo nekoliko psalmova, u kojima pesnik pozdravlja vrline vladara. Dokle n. p. u 21. psalmu želi kralju isključivo ratne pobeđe, dotle već u 45. psalmu vidi kraljevu pobeđu u tome, što se bori «za poniženo pravo» (5. stih), a vrlina mu se među savremenici iznosi u tome, što on «ljubi pravdu i mrzi zlo» (8 stih). Najzad u 72. psalmu pesnik želi kralju pobeđe, ali kao najveća pobeđa ističu se ovo nekoliko reči: «Neka bregovi stvore mir narodu, a brežuljci pravdu». (3. stih.)

U mnogim psalmima, koje se odnose na rat, sukobljavamo se sa mišlju, da Bogu nije po volji množina ratnog pribora i veličina telesne snage, nego duh Božji. «Ovi ubojnim kolima, oni konjima; mi pak ime Večnoga, našega Boga pominjemo». (20.)

«Jer se ne uzdam u svoj luk, niti mi je moj mač pomogao, nego si nam Ti pomogao od naših ugnjetača i postideo si one, koji nas mrže». (44. 7. 8.)

«Daj nam pomoć protiv naših ugnjetača, jer je ljudska pomoć uzaludna». (60. 13.)

«Želja mu nije u snazi konja, niti zadovoljstvo u muškim plećima». (147. 10.)

Ovi primeri dovoljno dokazuju, da je i u knjizi Psalmova mir onaj ideal, koji čini najveću sreću čovekovu.

Posve miroljubiva osećanja objavljuje i didaktičko pesništvo Biblije: Knjiga Joba, Priče Salamonove, Knjiga Propovedi, pa onda Pisma nad Pismama.

Knjiga Joba je jedan od najstarijih delova Biblije. Njen junak je tip čoveka pitome duše, od kog je i kraj najgroznijih patnji daleko misao na pobunu. I posred bolova on se svom snagom odaje verovanju, da u Božjim delima večna harmonija vlada. I baš ta vera čuva duševni mir Joba.

Poslovice su jedan od najdragocenijih proizvoda narodnog pesništva. Bogobojažljivost, jednostavnost, zadovoljstvo, vrednoća, miroljubivost i pobožnost jesu vrline za podražavanje:

Njegovi putevi jesu putevi ljubaznosti, a sve njegove staze jesu mir. (3. 17.)

Ako pogine tvoj neprijatelj, ne raduj se, a ako padne, neka ne likuje tvoje srce. (24. 17.)

Ako je neprijatelj tvoj gladan, podaj mu hleba, a ako je žedan, podaj mu vode. (25, 21.)

Naprasit čovek izaziva svađu, ali dugotrpeljivi umiruje parničenje. (15. 18.)

Bolje je suh hleb u miru, nego kuća puna ratne žrtve. (12. 1.)

Ljubav i vernost čuvaju kralja, a ljubav mu podupire presto. (20. 28.)

Gotov stoji parip na dan rata, ali pomoć je od Večnoga. (21. 31.)

Kralj pravom održava državu. (29. 4.)

Pisma nad Pismama daje nam sa našeg gledišta objašnjenje o tome, kojim crtama se ocrta muški ideal. «Moj prijatelj je beo i rumen, izdvaja se između deset hiljada; fine zlatne vlasi njegove glave su kovrčaste, crne kao gavran. Oči su mu kao golubi kraj korita vode, u mleku se kupaju, u okviru sede. (Pisma 5. 10.)

Gle, nema ratne vrline, nego samo pitomost.

O Knjizi Propovedi reći ćemo samo toliko, da u svojoj krajnjoj tendenciji ističe bogobojažljivost za cilj ljudskog života. (12. 13.)

Možemo dakle reći: U povestima Biblija osuđuje ratovanje, u njenim zakonima rukovodi se socialnom pravdom, a njeno pesništvo uznosi miroljubivo mišljenje. Umesna je dakle tvrdnja starih, po kojoj: «sve, što je u Tori napisano, u cilju mira je napisano».

II. Misao o miru u književnosti posle Biblije.

Književnost posle Biblije organsko je produženje Biblije; prema tome možemo tvrditi, da usmeno učenje ili Midraš, Mišna i Talmud služe istoj misli, kao i Biblija.

Biblijska književnost polaže osnovu moralnog sveta jevrejskog duha, rabinska književnost pak ovo dalje izgrađuje (Lazarus, Ethik 5. str.). U rabinskom mišljenju veliki razvitak pokazuje etičko shvatanje, ali «pravni izvor» ovog razvoja svagda su bili biblijski zakoni, povesti i misli proroka. (Isto 10. str.) Ako smo uspeli utvrditi, da je misao - vodilja Biblije misao o miru, onda se može pretpostaviti, da je i u etičkom svetu rabinske književnosti najveći ideal sačinjavalo klonjenje ka miru.

Radi opravdanja ove pretpostavke možemo se pozvati na jedno čitavo poglavlje Midraša, koje dokazuje iz Biblija uzetim primerima, da je mir najveća vrednost čovečjeg života.

Lev. raba IX. pogl. 9. može se čitati ovo: Rabin Simon b. Johai reče: Velika stvar je mir, jer su u njemu sadržani svi blagoslovi; zato se kaže: Večni daje snagu svome narodu, Večni blagosilja svoj narod mirom. Dakle najveće, čime Bog može blagosloviti čoveka, jeste mir.

Hizkija je rekao dva učenja o miru. Najpre je rekao: Ostale zapovedi Biblije vezane su za vreme i okolnost. Ako vreme i okolnost zahtevaju, onda si dužan da ih ispunjavaš. Na primer, ako nađeš zalutalo marvinče tvoga neprijatelja, . . . ako vidiš, da je magarac tvoga nenavidnika pod teretom pao . . . (Exod. 23. 4. 5.). Ako ptičje gnjezdo vidiš na putu. . . (Deut. 22. 6.). Naprotiv o miru je pisano: Kloni se ka miru i idi za njim (Psal. 34. 15.). A to znači: kloni se ka miru tamo, gde si, i idi za njim i na mestu daljem od tebe.

Hizkije druga izreka ovako glasi: Velika stvar je mir —, jer je Bog, za vreme lutanja naroda Izraela pustinjom, izabrao taj trenutak zato, da se javi pred njima, kad su pod gorom Sinajom u mirnom sporazumu živeli jedno s drugim. Biblija na to cilja, kad ovako govori o životu pod brdom Sinaja: Tamo se utaborio Izrael. (Exod. 19. 2.) Ne u množini: «utaborili se», nego u jednini «utaborio se». Time su zaslužili, da Bog objavi Toru.

Bar Kapare tri iz Biblije uzeta učenja o miru. Prvo glasi ovako: Velika je stvar mir, jer reči Tore samo zato odstupaju od istine, da održe mir između Abrahamama i Sare.

Time se cilja na onaj prizor, kad je anđeo prerekao, da će Sara roditi sina. Sara je sa sumnjom primila proricanje, pozivajući se na to, da joj je muž star. Abrahamu se s tom izmenom daje na znanje ovaj prizor, što je Sara zato posumnjala u proricanje, jer je sebe držala starom.

Bar Kapare druga izreka jeste sličnog sadržaja obaziranje na proricanje, koje je prethodilo rođenju Samsona. Treća mu izreka ovako glasi: Kad o nebesnim vojskama, među kojima niti

ima utakmice, niti mržnje, niti naticanja, niti zavade, niti razlike u mišljenju, niti razdora, kaže Pismo: «On je stvorio mir na svojim visinama» (Job. 25. 2.), ukoliko je onda potrebniji mir na zemlji, gde ima svih ovih osobina.

Rabin Simon b. Gamliel po tome je sudio o važnosti mira, što se u Tori samo zato odstupa od pravde, da bi se očuvao mir između Josifa i njegove braće. (Time se cilja na onaj prizor, kad su braća, posle smrti Jakoba, pozivajući se na svog oca molili Josifa, da im oprostí učinjeno delo. Međutim po pravdi nigde se ne može naći u Bibliji, da je Jakob ovo rekao.)

Rabin Jose, Galilejac: Velika je stvar mir, jer i u vreme rata morao se neprijatelj pozvati na mir.

Rabin Judan b. r. Jose reče: Velika je stvar mir, jer je ime Boga: Mir, jer ovako je pisano: I sagradio je oltar nazvavši ga «mir Večnoga». (Sudije 6. 24.)

Rabin Tanhum b. Judan: Otuda potiče zabrana, da ljudi pozdravljaju jedni druge na nečistom mestu. (Pozdrav je glasio «mir s tobom». A kako «mir» znači ime Boga, ne može se izgovoriti na nečistom mestu.)

Rabin Jismael učaše: Velika je stvar mir, jer samo zato, da bi se stvorio mir između muža i žene, dozvoljeno je, da se izbrišu slova svetog imena Božjeg. (Ovim se cilja na postupak prema brakolomnoj ženi.)

Rabin Simon b. Halafita: Velika je stvar mir, jer kad je Bog stvorio svet, paralelno je stvorio i nebesko, i zemaljsko. U prvi dan stvorio je nebo i zemlju. Drugi dan nebeski svod, treći dan prema ovome more, četvrti dan nebeska tela, peti dan životinje na zemlji i u vodi. Šesti dan, kad je hteo i čoveka da stvori, ovako je rekao: ako stvorim nebesko, onda će biti više nebeskih, nego zemaljskih, ako pak stvorim zemaljsko, onda će biti više zemaljskih, nego nebeskih. Zato je Bog stvorio čoveka od nebeskog i zemaljskog građiva. Tako treba razumeti reč Pisma: «I stvori Bog čoveka od praha zemlje i dunu u njega živu dušu». (Gen. 2. 7.)

U ime rabina Levija rekao je rabin Mani i rabin Josua: Velika stvar je mir, jer svekoliki blagoslov i radost, čime Bog blagosilja Izraela, u miru se svršava. Večernja molitva svršava se ovako: koji blagosilja narod Izraela mirom. A sveštenikov blagoslov ovako se svršava: i neka ti donese mir. Najzad mudraci (rabanani) ovako su govorili: Velika stvar je mir, jer kad dođe mesija-kralj, s mirom će doći, jer je rekao: «Kako su lepi na brdima koraci vesnika mira, koji objavljuje mir». (Jes. 52. 7.)

Ovo kratko poglavlje Midraša baca jasnu svetlost na dušu tumača Pisma, koji kao da se natiču među sobom, da što izrazitije prikažu apoteozu mira.

Međutim ove misli o miru mogu se dopuniti primerima, uzetim sa drugih mesta Midraša, od kojih ćemo ove prikazati:

R. Eleazar: Velika stvar je mir, jer svikoliki proroci nisu ništa drugo presađivali u ljude, do li mir. (Sifr. Num. 42. 1.)

R. Simon b. Halafita: Velika stvar je mir, jer jedina sprema za prijem Božjeg blagoslova je: mir. (Isto.)

Kiparskog r. Eleazara sin r. Eleazar: Velika stvar je mir, jer iako se mole idolu, kad mir vlada među njima, ni sam Satana se neće uvući među njih; naprotiv ako strančare, onda se na njih odnosi reč Pisma: Srce im se podelilo, jer snose kaznu, porušiće im oltare i uništiti stupove. (Hos. 10. 2. Isto.)

Bezimeni Midraš na istom mestu beleži i ove crte:

Velika stvar je mir, jer i mrtve mirom blagosilja Sveto Pismo, govoreći: «Ti ćeš se pak vratiti tvojim pretcima u miru». (Gen. 15. 15.)

Velika stvar je mir, jer se preobraćenima daje za nagradu, budući je rečeno: Mir, mir onima u daljini i u blizini. (Jes. 57. 19.) Midraš tako tumači biblijsku izreku, da je: mir onima, koji su dosad daleko bili od Boga, a sad su mu se približili.

Velika stvar je mir, jer se daje u deo pobožnima, a ne daje se u deo zlima. (Pozivanje Jes. 57. 20. 21.)

Velika stvar je mir, jer ga je Tora dala za nagradu svojim ljubimcima, (Psal. 119. 165.: Neka je veliki mir onima, koji ljube Toru.)

Velika stvar je mir, jer se daje poniznima. (Psal. 37. 11. Ponizni će naslediti zemlju i radovaće se velikom miru.)

Velika stvar je mir, jer se daje onima, koji izučavaju Toru. (Jes. 54. 13.: Sva tvoja deca biće učenici Večnoga, i tvoja će deca imati veliki mir.)

Velika stvar je mir, jer će se dobročincima dati (Jes. 32. 17.: Delo dobročinstva je mir, a delo dobrog rada je mir i sigurnost doveka.)

Ove misli Midraša o miru ponavljaju se sa izvesnim promenama i u drugim delima Midraša. (Vidi Bam. rab. XI. pogl. 16—19. Dev. rab. V. pogl. 12—14 do kraja. Tanh. Cav ed. Buber 18. 1., dalje Jalk. Sim. § 711.)

Vredno je pomena još i ovo:

Mila stvar je mir, jer Abraham za sve stečene zasluge nije ničim drugim nagrađen, do li mirom. (Ti pak vratićeš se tvojim pretcima u miru. Gen. 15. 15.)

I Jakob nije ništa drugo tražio od Boga, do li mir. (Vratiću se u dom oca moga u miru. Gen. 28. 21.)

Ni Aron nije požnjeo slavu pred licem Boga drugim čim, do li tim, što je bio miroljubiv. (Mal. 2. 5.)

A Pinhas je kao nagradu za svoju revnost dobio savez mira od Boga. (Num. 25. 12.)

Razoreni Jerusalem Bog mirom teši. (Jes. 32. 18.)

A kad je Bog hteo kazniti Amona i Moaba, onda ih je kaznio time, što im je oduzeo mir. (Deut. 23. 7.)

Biblija, kad je htela da utvrdi vrednost i veličinu Tore, nije ju poredila drugim čim, do li mirom. (Prič. Salam. 3. 17. Bam. rab. XI. pogl. 20.)

Najzad od izreka onih starih Midraša, koje uznose misao o miru, navešćemo ove:

Eto, pogledaj, kako je velika snaga mira! Rabin Johan b. Zakai: Sunce nikad ne može videti uštap meseca. A to samo za ljubav mira. Na to se odnosi reč Svetog Pisma: On stvara mir u visinama. (Job 25. 2.)

Rabin Levi dodao je ovim rečima Biblije ovu izreku: Među nebesnim telima, koja kruže na nebesnom svodu, ni jedno ne vidi ono pred sobom, već samo ono za sobom. Isto kao i čovek, kad okrenut leđima silazi sa stepenica. A sve to za ljubav mira, da nijedno nebesno telo ne vidi ona pred sobom, nego da misli o sebi, da je ono prvo. (Deut. rab. V. 12.)

Ali, pre no što bismo prešli na prikazivanje jevrejske književnosti posle Biblije i uopće na ustanove jevrejskog života radi očuvanja mira, zanimljivo je i, zbog njihova klasičnog zbijenog oblika, zaslužuju da budu ovde navedene i ove misli:

Mojs. III. 26. 4 Biblija nabraja blagoslove, koje Bog u izgled stavlja kao nagradu za život u veri i moralu. Izrekama Biblije, koje sadrže ove obećane blagoslove, jedan stari Midraš dodaje ovo:

Mogao bi reći: Eto, za jelo i za piće! Ali, ako nema mira, sve to ne vredi ništa. Zato kaže Biblija: «I daću mir zemlji». (Tamo). Ovo nas uči tome, da mir nadmaša sve drugo. Zato kažemo (i u molitvi): «On stvara mir i daje oblik svemu». (Sifra cit. m. ed. Weiss. vidi odgovar. primedbu).

Rabin Josua C. Levi: Mir je kvasac života*).

Ali među svim tim izrekama, koje uznose mir, najmilija i najdopadljivija je možda ova:

Rabin Simeon b. Gamliel: Pogle, koliko se mastila prosulo, koliko se pera slomilo, koliko je koža prerađeno, kolikoj se školskoj deci pretilo, da nauče i stvari, koje se nisu dogodile**).

I iz toga možeš videti, koliko veliku vrednost ima mir. (Tanh. Cav)

*

Navedene izreke na dohvat su pobrane iz midraške književnosti, da bi nam dale pojma o mišljenju, koje je ispunjavalo dušu starih jevrejskih tumača Pisma. Ove su izreke tek opće aksiomne misli, koje imaju, izgleda, samo teoretsku vrednost. Ali tako tek izgleda, jer u stvari ove misli i iz njih postalo mišljenje rukovodilo je i u praksi znalce Pisma. Mišna i Talmud sadrže bezbroj takvih zakona i naredaba, kojih je vodeći motiv bila misao o miru.

*) Ova izreka očevitno je u opreci sa Heraklitovom izrekom, po kojoj je domovina svemu rođeni otac.

***) Cilja se na ono mesto Biblije, gde se za ljubav mira usvajaju i odstupanja od pravde.

Posle razrušenja drugog hrama, kad je prestao politički život jevrejske države, znalci Pisma su na drugu osnovu postavili jevrejski društveni i verski život. Jedan sloj naroda pokušavao je neko vreme, da oružjem uspostavi izgubljenu političku nezavisnost. Ali posle ustanka Barkohbe, čiji je duhovni vođ bio jedan znalac Pisma, Rabin Akiba, nada na nov život jevrejskog naroda nije više od ratnog uspeha očekivala politički uskras, nego jedino od pomoći Božje. Kako je Jevrejstvo svoj nacionalni pad priznalo za svoj sopstveni greh, ono je i svoje spasenje dovelo u vezu sa milošću Božjom. Ovde je zanimljivo pomenuti jednu izjavu Talmuda, koja se u više ekspozicija ponavlja. Po njoj drugi hram nije razrušen zbog drugog čega, nego samo zbog toga, što je mržnja vladala među njima. (Joma 9 b.) Na suprot ovome stoji jedna druga izjava Midraša, po kojoj će Izrael samo onda biti spasen, kad se uspostavi mir. Mir je prirodno u prvom redu Izraelu, a zatim u čitavom čovečanstvu. (Tanhuma ed. Buber, Nicavim 4.)

Može se reći, da je posle razrušenja hrama ovaj svet misli sačinjavao politiku Jevrejstva. Ova misao dolazi još pregnantnije do izražaja u jednoj drugoj izreci Talmuda: Prema njoj je jedan znalac Pisma, koji je živeo u drugom veku (R. Jose b. Hanina) ovako učio: Bog je zakleo Izraela, da se neće buniti protiv naroda. Ali je zakleo i narode, da neće ugnjetavati Izraela. (Ketubot 111.)

Ova je izjava postala očevidno pod uticajem neuspeha Barkohbaova ustanka. Ovom izjavom Jevrejstvo se tako reći svečano stavilo i politički na stanovište biblijske misli o miru. Ovo pak stanovište ne beše novo, jer još iz daleko ranijeg vremena ostala nam je jedna izreka od jednog znalca Pisma iz doma patrijarha, R. Simona b. Gamliela, kog Jevrejstvo smatra jednim od svojih obnovitelja. Prema tome — ovako veli R. Simon b. Gamliel — tri stvari održavaju moralni svet, i to: pravda, pravo i mir. (Abot I. 18.) Ova je izreka bila geslo R. Simona, a može se reći, da je postala geslom i čitavog talmudskog Jevrejstva. Ovo geslo rukovođilo je duhovne vođe Jevrejstva, jer drugih vođa već više nije bilo. Ono je davalo pravac i zakonodavcima u njihovu zakonotvornom radu. Za ilustrovanje toga evo nekoliko primera: Između svih primera, koji se amo odnose, najilustralnije je jedno načelno pitanje Mišne, koje se obrće oko pitanja, je li oružje ukras ili ne? Odnosno ovoga možemo od reči do reči čitati ovo:

Neka muž ne ide u subotu ni sa mačem, ni sa strelom, ni sa štitom, ni sa buzdovanom. Po rabinu Eliezeru oni mu služe ukrasom (dakle ih može i subotom nositi), mudraci su pak rekli, da mu služi na sramotu, jer je rečeno (Jes. 2. 4.): «Prekovače svoje mačeve u kosire, a svoje nožve u britve, neće nositi oružje narod protiv naroda, neće se više učiti ratu». (Mišna Sab. VI. 4.)

Kao što ovaj primer pokazuje, Jevrejstvo nije smatralo utopijom proricanje Jesaje o svetskom miru, nego ga je svagda držalo za svetu i ozbiljnu istinu, na kojoj je izgradilo halahu, zgradu zakona o regulisanju života. Proricanje u Jevrejstvu nije poezija, nego sveto obećanje Božje, prema kome Jevrejstvo teži i za koje se sprema sa čitavim uređenjem svoga života. Ali ne samo da se sprema, nego ovu budućnost, ukoliko mu je moguće, društvenim i verskim ustanovama priugotavljava. Otuda su znalci Pisma mnoge ustanove, kojih se izvor ne vidi jasno u Bibliji, stvorili s tom motivacijom, da je za to bila potreba *מפני דרבי שלום* sa gledišta društvenog mira. Karakteristično je, da je ova motivacija iste vrednosti kao i ma koji jasno napisani zakon Biblije. I to je posve prirodno, jer očuvanje mira čini u krajnjem rezultatu, kao što su to stari utvrdili, jedini cilj Biblije.

Među onim ustanovama Talmuda, koje su znalci Pisma u interesu društvenog mira primenjivali, pomenućemo ove :

Nije slobodno sprečavati, da nejevrejski siromasi odnose na njivi ostalo žitno klasje i tamo zaboravljene snopove žita, ili na kraj njive za siromahe ostavljeno žito. (Mišna Gitin V. 8.) Biblijski zakon govori prvobitno tek uopće o siromasima. Mišna jasno proširuje pravo pobiranja i na nejevrejske siromahe «za ljubav mira».

Tosifta (ed. Zuckerman dla V. 5.) dopunjuje ovu ustanovu ovako : U takvom gradu, gde stanuju Jevreji i Nejevreji, kad se kupi za siromahe, primaće se prilozi i od Jevreja i od Nejevreja. I pomagaće se nejevrejski siromasi radi očuvanja društvenog mira. Ožaliće se i nejevrejski mrtvaci, tešiće se i nejevrejski ožalošćenici i salraniće se i nejevrejski mrtvaci — radi negovanja društvenog mira. Talmud (na cit. m.) još dodaje : Imaju se posećivati i nejevrejski bolesnici.

Cisterna, koja stoji bliže vodovodu, najpre će se napuniti vodom, pa tek onda one za njom — radi negovanja društvenog mira. (Mišna, Gitin isto.) Ovim se htelo sprečiti svađa između vlasnika cisterna duž vodovoda.

Mišna nabraja još nekoliko takvih ustanova, pri čijem je stvaranju znalce Pisma rukovodilo negovanje mira. Tako ćemo primera radi pomenuti još jednu :

Za čitanje Tore poziva se prvo Kohen, drugo Levi, treće Izrael — radi očuvanja društvenog mira. (Mišna Gitin isto.)

Opširnije o ustanovama, donetim u interesu mira, vidi : Bloch, Institutionen II. 2. 326 f., zatim : Lazarus, Ethik II. na odgovarajućim mestima.

Nama je na ovom mestu dovoljno nekoliko uzetih primera da bismo pokazali, kako se je ono seme misli o miru, koje je Biblija posejala u duše, u književnosti posle Biblije dalje razvijalo, utičući svojim razvojem na sva poprišta života — kako na Agadu, tako i Halahu, t. j. kako na teoriju, tako i na praktični život. Može se videti, da je rabinsko mišljenje faktično na

svakom polju Hilelom objavljeno geslo rukovodilo: «Budi među Aronovim učenicima: ljubi mir, ispunjavaj mir, ljubi ljude, dobljuj ih Tori!» (Abot I. 12.)

Za ljubav potpunosti ne smemo prevideti jednu dočniju, midrašku knjigu rabinske književnosti. To je Midraš Tana dibe Elijahua. Pisac u jednom predavanju postavlja pitanje: Kako će čovek pribaviti sebi milost Božju? A u odgovoru nabroja vrline, kojih primenjivanje čini čovečju dušu pogodnu za to, da primi milost Božju u sebe. Među ovim vrlinama nalazi se i miroljubivost.

«Kad je Bog stvorio mir u nebesnim vojskama, on se starao o tome, da bude mir između sedamdeset (svih) naroda zemlje». (Tana dibe El. 30. pogl.) Pošto pisac sa naglaskom govori o miru između svih naroda zemlje, jasno je, da ustaje protiv onog shvatanja, koje je htelo partikularizam u jevrejskoj etici. Protiv ovog shvatanja pisac i inače u toku svoje knjige ustaje više puta. Od njega je i ova klasična izreka:

Prizivam si za svedoka nebo i zemlju: Bio Jevrej ili Nejevrej, muž ili žena, sluga ili sluškinja, duh Božji počiva nanj' prema tome, kakva dela čini. (Tana dibe Elijahu ed. Friedmann 36, 48. i 65 str.)

U ovoj izreci, koja se sa izvesnim odstupanjem nalazi i u Evangelijima, možda se najvernije ogleda moralno mišljenje rabinskog sveta, koje ne gleda na poreklo čovečje, već uzima u obzir samo moralnu vrednost; među moralnim vrednostima pak najvažnijom smatra miroljubivost.

Jevrejska književnost i pacifizam.

Pribrano u dva kratka poglavlja i ilustrovano pojedinim uzetim primerima, mi smo pokazali početak, razvoj, uobličjenje i primenu misli o miru u jevrejskoj verskoj književnosti. Ali se zato jevrejska književnost još ne može nazvati pacifističkom u današnjem smislu reči.

Jer pacifizam uzima rat i mir kao društveni problem za predmet svoga razmatranja. Pacifizam, koji je kao pokret postao u 19. veku, poučen ratom prouzrokovanom štetom i pustošenjem, naučnim teorijama dokazuje prohibitivno mira i štete rata. Sa državnopravnog, privrednopolitičkog i prirodnonaučnog gledišta dokazuje, da se rat može izbeći, odnosno da je izlišan i štetan. Pacifisti su naučnim podacima, koji stoje i u svakom su pogledu neoborivi, dokazali suprotno svim starim shvatanjima, da su ratovi izlišni, jer se mogu izbeći, da ratove treba izbeći, jer su štetni i bolni.

Neosporno je, da pacifizam, ma kojim se načinom borio za svoje ubedenje, svagda brani pravednu stvar i vrši značajno delo, jer mu je cilj mir i sreća mnogo napaćenog čovečanstva, jer mu je program istovetan onom proročkom učenju Biblije, po

kom: «neka prekuju oružje u motike, a koplja u kosire i neka se više ne uče ratu». (Jes.) No pri svem tom je način Biblije posve drugi. Biblija niti dokazuje štetu jednoga, niti probitke drugoga. I Biblija, i docnija književnost hoće samo da vaspita. Da vaspitaju tako, što će stvoriti čistiju, etički moralniju atmosferu u ljudskom društvu. U duhu Jevrejstva rat nije društveni problem, nego etički problem. Ne pita se, je li koristan ili štetan? nego je li moralan ili nemoralan? Shvatanje jevrejske književnosti samo podupire okolnost, da je ono, što Biblija smatra verski moralnim, ujedno i korisno; i obratno, što Biblija oglašuje nemoralnim, ujedno je i štetno po čovečanstvo. Ali samo pitanje kulminuje u tome, je li sa moralnog gledišta dozvoljen rat ili ne?

Istina, ni Biblija, ni Talmud ne zabranjuju rat naročito. Ne kažu: ne ratuj! kao n. pr. što kažu: ne ubij, ne ukradi! Ne budi bludnik! i dr. Biblija ne zabranjuje rat, ali zabranjuje grehe, koji vode ratu. Biblija i Talmud sa svojim zapovestima, ustanovama, zakonima i pričama ocrtavaju nam takvo moralno i društveno uređenje života, koje mogućim čini mir. Zato i proroci, koji su objavljivali budući svet mira, nisu rekli: neka bude mir, nego su rekli: biće mir.

Mira će biti, kad mu budu dati preduslovi. A preduslov mira je ono, što su proroci, počev od Mojsija, objavljivali: pravo, ljubav i pravda. To zapoveda Sveto Pismo.

Biblija, dakle, nije pacifistička knjiga u današnjem smislu reči. Ali Biblija u interesu ustaljenja mira drži, da je nešto više potrebno, no što moderni pacifistički pokret u svom programu objavljuje. A to «više», taj plus čini Bibliju knjigom nad knjigama, knjigom čovečanstva, božanskom knjigom, čija učenja treba da prožimaju čovečanstvo, ako želi, da mir bude obezbeđen. Biblija ne objavljuje čoveku samo one zakone, koji vode miru; proroci nisu ocrtavali samo divote mira, a znalci Pisma nisu samo pevali himne miru, nego su stvarali moralnu atmosferu, u čijoj je sredini nicao mir.

Jevrejska verska književnost, dakle, osuđujući rat ne ide u boj protiv njega kao pacifizam, nego se služi drugim načinom vaspitanja: psihološko-pedagoškim metodom. A ovaj se metod oslanja na moralno osećanje, koje je ukorenjeno u čovečjoj duši . . .

Kao rezultat našeg dosadanjeg istraživanja možemo smelo tvrditi, da je misao o miru vodeća misao kako Biblije, tako i verske književnosti posle Biblije. I baš ta sadržina Biblije učinila ju je svetom knjigom naroda sveta, iz koje čovečanstvo crpi veru, nadu i spokojstvo i svagda će ih crpsti.

